

Ferdynand Pasternak

Wzajemne relacje między biskupami i zakonnikami w Kościele posoborowym

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 22/3-4, 81-105

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O. FERDYNAND PASTERNAK

WZAJEMNE RELACJE MIĘDZY BISKUPAMI I ZAKONNIKAMI W KOŚCIELE POSOBOROWYM

Treść: Wstęp. 1. Założenie doktrynalne. — 2. Dyspozycje i dyrektywy. — 3. Wnioski praktyczne. Zakończenie.

Wstęp

Sobór Watykański II w dziele odnowy struktur Kościoła i przystosowania ich do czasów współczesnych poświęcił także wiele uwagi w swoich dokumentach zakonom, zgromadzeniom zakonnym i instytutom życia konsekrowanego¹, stanowiących od początku dziejów Kościoła jego integralną część i pełniących w ciągu wieków w Kościele szeroką i wielostronną działalność. Mówi o nich w konstytucji dogmatycznej „O Kościele” (*Lumen gentium*), która stwierdza, iż stanowią one integralny element składowy „Ludu Bożego”, oprócz hierarchii i wiernych.

Także i w innych dokumentach soborowych, mających za przedmiot wychowanie, apostołał i.t.p.² spotykamy raz po raz odniesienia zarówno doktrynalne jak i praktyczne do życia i miejsca zakonów w Kościele, a w szczególności ich posłannictwa w świecie współczesnym. Przede wszystkim jednak Sobór Watykański II, idąc za postulatami biskupów i samych zakonów zapoczątkował gruntowną odnowę zakonów oraz ich przystosowanie do aktualnych zadań Kościoła i oczekiwań ludzi współczesnych. Podstawowe założenia doktrynalne i zarazem normy instruktywne zawarł Sobór w *Perfectae caritatis* oraz w normach wykonawczych do tego dekretu *Ecclesiae sanctae*. Szczegółową jednak odnowę instytutów życia konsekrowanego, opartą na podanych przez Sobór założeniach — zlecił Sobór samym zakonom, dając im w tym celu szczegółowe wskazania prak-

¹ Po Kodeksie Prawa Kanonicznego na określenie różnych form życia zakonnego używano terminów: zakony, stowarzyszenia życia wspólnego, instytuty. Od Kongresu Zakonów (1950) przyjęto określać je wspólnym mianem „stanów doskonałości”. W nowym projekcie prawa zakonnego proponuje się nazwę „instytuty życia konsekrowanego”. Por. Bar J. R., *Prawo zakonne po Soborze Watykańskim II*, Warszawa 1977 s. 10; Bogdan Fr. ks., *Prawo instytutów życia konsekrowanego...*, Pallotinum 1977, s. 6.

² O zakonach i ich działalności traktuje wiele soborowych dokumentów, m. in.: *Christus Dominus*, *Apostolicam actuositatem*, *Optatam totius*, *Ad gentes divinitus* i in.

tyczne i dyrektywy, a nawet określając czas oraz sposoby dokonania tej odnowy wraz z rewizją partykularnego ustawodawstwa zakonnego (konstytucje, reguły, dyrektoria) w oparciu o wskazania tychże soborowych dokumentów.

Istotnie — zakony zainteresowane żywo odnową swoich własnych struktur wewnętrznych oraz uaktualnieniem właściwego sobie posłannictwa — w okresie posoborowym dokonały już dzieła odnowy i przystosowania do uchwał soborowych³ — uzyskując w większości wypadków aprobatę tego odnowionego ustawodawstwa przez Stolicę świętą.

Jednak siłą rzeczy zapoczątkowane przez Sobór dzieło odnowy zakonów, nie mogło otrzymać w określonym na odnowę terminie swej pełnej i ostatecznej realizacji — skoro Kościół dokonywał w tym samym czasie rewizji swojego ustawodawstwa powszechnego i, dostosowania go do uchwał soborowych, a nadto — w myśl założeń soborowych — proces odnowy zakonów nie jest procesem zamkniętym; mają one ciągle odnawiać się, jak odnawia się ciągle w mocach Ducha świętego sam Kościół i udoskonala swoje apostołskie posłannictwo⁴.

Niezależnie od tego — w okresie posoborowym, nie czekając na ogólnokościelną oraz wewnątrzzakonną rewizję ustawodawstwa — Stolica Apostolska wydawała raz po raz szczegółowe normy i dyspozycje dotyczące zakonów, które już weszły w życie i obowiązują zakony⁵.

Konieczność takich dyrektyw, nawet przed ukończeniem kodyfikacji, postulowało samo życie i rodzące się potrzeby w aktualnym posłannictwie Kościoła i zakonów. Ta sama przyczyna spowodowała wydanie w roku bieżącym wspólnie opracowanego i uzgodnionego przez Kongregację dla Zakonów i Instytutów świeckich oraz Kongregację dla Biskupów dokumentu o wzajemnych relacjach między biskupami i zakonnikami w Kościele⁶.

³ Określone kryteria odnowy jak: powrót do źródeł i idei Założycieli, odrzucenie przepisów przestarzałych, dostosowanie modelu zarządzania, formacji, apostołstwa do wymagań współczesnych czasów itp. zawarte zostały w *Perfectae caritatis* i normach wykonawczych *Ecclesiae Sanctae*, por. Bar J. R., dz. c., s. 44 i n.

⁴ Ciągłą kontynuację odnowy miało zapewnić zakonom nie tylko tymczasowe zatwierdzenie przez Stolicę św. konstytucji (ad experimentum), ale także wprowadzenie tzw. Dyrektorów lub Zwyczajników, podległych modyfikacjom przez kapituły generalne. Por. Bogdan Fr. ks., dz. c., s. 24 i n.; Bar J., dz. c., s. 59.

⁵ Szczegółowy wykaz dokumentów Stolicy św. wydanych po Soborze a dotyczących zakonów zob. Bar J. R., dz. c., s. 330; por. też: Zuchowski A. i Sułowska T., *Charyzmat życia zakonnego — przemówienia i dokumenty*, Pallotinum 1974; Szafrowski E. ks., *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, Warszawa 1968 i nast.

⁶ AAS 70 (1978) 8 s. 473—506. Polskie tłumaczenie opracowane przez Kurię Metrop. w Krakowie (maszynopis) stanowiło dla tego artykułu materiał pomocniczy.

Potrzeba takiej nowej i praktycznej instrukcji wydaje się istotnie uzasadniona nie tylko przewlekającą się i żmudną rewizją nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego, ale także praktycznymi kolizjami kompetencyjnymi biskupów i przełożonych zakonów (zwłaszcza wyjętych) na odcinku pracy duszpasterskiej i apostolskiej. Sobór bowiem dowartościowując urząd i misję biskupa w aspektach kolegialności i ich współodpowiedzialności wraz z papieżem za cały Kościół — dał biskupom pewne nowe uprawnienia, zwłaszcza w zakresie pracy duszpasterskiej i różnego rodzaju dzieł apostolskich⁷. Uprawnienia te wszakże nie zniosły autonomii zakonów nie tylko w zakresie zarządu wewnętrznego, ale także właściwego każdemu z nich własnego posłannictwa. Jednak różnorodność miejscowych potrzeb duszpasterskich, za które jest odpowiedzialny biskup — a równocześnie różnorodność zakonów i właściwego im posłannictwa w Kościele, nadto niemożność zastosowania jakiejś jednej i powszechnej linii postępowania obowiązującej wszędzie i wszystkich, rodzić mogła wiele nieporozumień i wątpliwości. Stąd potrzeba wydania aktualnych dyrektyw w tym przedmiocie, będących owocem uzgodnień dwóch zainteresowanych tym problemem Kongregacji.

Analizując i przybliżając osobom zainteresowanym ten nowy dokument Stolicy Apostolskiej — podobnie jak to czyni sama Instrukcja — zwrócimy najpierw uwagę na założenia doktrynalne tego stosunku i wzajemnego współdziałania, a następnie na zawarte w tym dokumencie szczegółowe i praktyczne dyrektywy w tym przedmiocie.

1. Założenia doktrynalne

W analizie treści omawianego dokumentu uwidocznia się jasno metoda, jaką przyjęli jego Autorzy: na bazie założeń doktrynalnych Soboru Watykańskiego II — zwłaszcza pogłębionego pojęcia natury Kościoła oraz roli biskupów zarówno w aspektach indywidualnych jak i kolegialnych — wydobyć i sformułować wynikające z tych założeń praktyczne normy, które mogłyby w sposób możliwie pełny, choć podstawowy, pokierować praktyczną współpracą oraz współdziałaniem biskupów i zakonów w życiu i działalności współczesnego Kościoła posoborowego⁸.

⁷ Uprawnienia te — oprócz samych dokumentów soborowych i posoborowych — zebrane są zwłaszcza w *Pastorale munus* (1963) i w *De Episcoporum muneribus* (1966).

⁸ W przygotowaniu tego dokumentu współpracowały dwie wymienione Kongregacje, które już w 1975 odbyły w tym celu mieszane zebranie plenarne a następnie po konsultacjach z Krajowymi Konferencjami Biskupów oraz Krajowymi Radami Przełożonych zakonów męskich i żeńskich — w tym także z rzymską Unią Przełożonych Generalnych — na kolejnych następnych zebraniach wypracowały osta-

a) Natura Kościoła. W bliższym określeniu pogłębionego pojęcia natury Kościoła — dokument zbiera skrzętnie nie tylko to, co w tym przedmiocie zawierają soborowe dokumenty (szczególnie *Lumen Gentium*), ale także zajmuje określone stanowisko wobec rozbieżnych często opinii, jakie wokół tego problemu spotkać można było w literaturze posoborowej zarówno teologicznej jak i kanonistycznej. Chodziło głównie o to, czy nadprzyrodzoną naturę Kościoła ujmować jedynie w kategoriach teologiczno-biblijnych, odrzucając ujęcie i struktury prawne, czy też szukać wyrażenia istoty Kościoła, pojętego jako „misterium” również w języku i kategoriach prawnych⁹.

Omawiany dokument, w sposób przekonywujący i gruntownie udokumentowany, łączy te dwie rozbieżne opinie: Kościół jest „misterium”, „sakramentem zbawienia ludzi”, ale jest także wspólnotą hierarchiczną, widzialną, prawnie zorganizowaną i jako taki stanowi specyficzną jedność znaku widzialnego i łaski niewidzialnej (sakrament), ustanowioną przez Chrystusa dla zbawienia ludzi, dla realizacji poprzez ziemskie pielgrzymowanie „Ludu Bożego”, wiecznego Królestwa „nie z tego świata”. W tym ujęciu — jak to wyraźnie postuluje w oparciu o odnośne dokumenty soborowe omawiany dokument — pojęcie natury Kościoła, stanowiącej jak gdyby jego konstytucję, sprowadza się najogólniej mówiąc do określenia Kościoła jako „Mysterium”¹⁰, jako „nowy Lud”, żyjący „nie według ciała ale w Duchu” (KK 9), a który od Zielonych Świąt ożywiony przez Ducha świętego i żyjącego w Kościele Chrystusa zmierza do Ojca. Członkowie tego „nowego Ludu Bożego”, wezwani ze wszystkich narodów, wrastają w jedność nadprzyrodzoną, tworząc specyficzną „communio fidelium”, która nie da się całkowicie ująć i wyjaśnić w kategoriach socjologicznych tylko, właściwych dla elementów socjologiczno-prawnych konstytuujących społeczności świeckie, cywilno-prawne.

Z założenia tego wynika także, że nie jest rzeczą możliwą w odniesieniu do Kościoła traktować o wzajemnych relacjach między członkami Wspólnoty (a więc biskupami, świeckimi, zakonnikami) konstytu-

teczny tekst dokumentu, przy współudziale Kongr. dla Kościołów Wschodnich i dla Ewangelizacji Narodów, zatwierdzony ostatecznie przez Ojca św. Pawła VI 23 kwietnia 1978 r. (Por. Proemium, s. 473—474).

⁹ Por. Sobański R., *Prawo kanoniczne na tle trendów antyjurystycznych*, *Collectanea Theologica* 43 (1973) f. IV; tenże: *Wprowadzenie do zagadnienia roli prawa w Kościele*, *Prawo Kan.* 18 (1975) 1—2; tenże: *Dokąd zmierza prawo kościelne?*, *Collect. Theol.* 47 (1977) f. III; Szafronowski E., *Inspiracje soborowe w zakresie prawa kanonicznego*, *Prawo Kan.* 14 (1971) 1—2; tenże: *Prawo Kanoniczne w okresie odnowy soborowej*, I, Warszawa 1976 s. 20 i n.; Żurowski M., *Prawne aspekty konstytucji Lumen gentium*, *Prawo Kan.* 10 (1967) 1—2.

¹⁰ Omawiany dokument nosi tytuł „Notae Directivae...” — dlatego cytując go w tekście artykułu, posługiwać się będziemy skrótem ND na jego oznaczenie.

tuującymi tego typu Wspólnotę (communio) bez odniesienia tych wzajemnych relacji do transcendentnego charakteru i własnej nadprzyrodzonej natury Kościoła (N. D. I. 1.).

Zasada tej „inności” Kościoła od wszelkiego typu ziemskich społeczności, (które także zajmują się wzajemnymi relacjami między członkami) jest stała obecność w Kościele Ducha świętego, który stanowi jednoczącą więź tej Wspólnoty, źródło ożywczego zapалу apostołskiego oraz rozmaitych darów (charyzmatów), a więc tworzy w Kościele przedziwny węzeł jedności, prężności i aktywności¹¹, a zarazem źródło ożywiającej Wspólnotę miłości (KK 4, 7, 8, 9, 12, 18, 21).

Rzecz jasna, że już to jedno głębokie naświetlenie natury Kościoła, wynikające z dokumentów soborowych, zawiera w kategoriach teologiczno-prawnych tyle treści wskazujących na „inność” Kościoła od wszelkich ludzkich społeczności, że każe definitywnie odstąpić od wszelkich prób tradycyjnego określania Kościoła jedynie w kategoriach socjologiczno-prawnych¹².

Ale nie tylko obecność w Kościele Ducha świętego jest zasadą jedności Kościoła oraz „inności” jego natury — także nadprzyrodzone zespolenie wszystkich członków w Chrystusie stanowi w misterium Kościoła zasadę jego jedności i „inności” oraz postuluje pomiędzy poszczególnymi członkami „wzajemną wspólnotę życia” (KK 9). Między Duchem świętym i Chrystusem żyjącym w Kościele nie ma rozbieżności — przeciwnie, „sama ożywiająca obecność Ducha św.” (KK 7) sprawia organiczne włączenie wszystkich w Chrystusa (KK 4), który także jednoczy Kościół „we wspólnotcie (in communione) i posłudze (in ministracione)”, wyposaża go w rozmaite dary hierarchiczne i charyzmatyczne, dzięki którym sam nim kieruje (dona hierarchica) i swoimi owocami go przyozdabia (dona charismatica) (por. N. D. I, 2.).

Natomiast to, co decyduje o różnorodności wśród członków Kościoła, mianowicie: dary, urzędy i zadania — służy wzajemnemu dopełnianiu się członków i skierowane jest do tejże wspólnoty Kościoła i właściwego mu zbawczego posłannictwa (KK 7, DA 3). A zatem sam fakt, iż ktoś w Kościele jest pasterzem, świeckim czy zakonnikiem, nie stanowi jeszcze o różnicy we „wspólnej godności członków” (KK 32), ale raczej wyraża pewnego rodzaju zespolenie wiązań i funkcji jakiegoś jednego żywego organizmu (ND I, 2). Słowem wszyscy w Kościele wszczępieni w Chrystusa posiadają „wspólną godność członków” Cia-

¹¹ Por. *Evangelii nuntiandi*, n. 75 oraz ND 1.

¹² Por. Sobański R., *Osobowość prawna Kościoła katolickiego w świetle konstytucji Lumen gentium*, Prawo Kan. 11 (1968) 3—4; tenże: *Model Kościoła-tajemnicy jako podstawa prawa kościelnego*, Prawo Kan. 21 (1978) 1—2 s. 5 i n.; tenże: *Kościół — jego konstytucja i prawo w tajemnicy zbawienia*, *Analecta Cracoviensia* 8 (1976) s. 217 i n.; tenże: *De theologicis et sociologicis praemissis theoriae iuris ecclesialis elaborandae*, *Periodica*... 66 (1977) s. 657 i n.; Żurowski M., *Wspólnota kościelna determinuje charakter władzy i prawa*, *Prawo Kan.* 21 (1978) 1—2 s. 87 i n.

ła Mistycznego Chrystusa, zaś różnorakie dary, urzędy i zadania, których uczestnikami mogą być biskupi, osoby świeckie oraz zakonne, stanowią różnorodne funkcje, jakie określone urzędy spełniają w każdym żywym organizmie (KK 32).

b) Sakramentalna natura Kościoła. Gdy zatem Kościół w aspektach teologiczno-biblijnych określamy jako „nowy Lud Boży” — to ta jego „nowość” rozpatrywana być może z innego punktu widzenia w dwóch jak gdyby płaszczyznach; widzialnej wspólnoty społecznej oraz niewidzialnej obecności Boga — jednak obie pozostające ze sobą w organicznym zespoleniu — na podobieństwo samego „Misterium Chrystusa” w jego istocie widzialnej i niewidzialnej¹³. To właśnie wewnętrzne zespolenie („intima connexio”) owych dwóch elementów stanowi o sakramentalnym charakterze Kościoła, który przekracza jakikolwiek związek czysto socjologiczny, jak to wyraża K. K. 9, iż Kościół „dla wszystkich razem i dla każdego z osobna jest widzialnym sakramentem owej zbawczej jedności” dla wszystkich ludzi i narodów (ND I, 3)¹⁴.

Tej szczególnej właściwości Kościoła, iż jest on „powszechnym sakramentem zbawienia” nie przynoszą żadnej ujmę współczesne osiągnięcia socjalne oraz przemiany kulturowe, odnawiające i w Kościele jego sferę widzialną i przez sam Kościół popierane — lecz przeciwnie, wszystkie te przemiany oraz wartości ludzkie inspirowane właściwie postęp ludzki, jeszcze bardziej ukazują właściwą Kościołowi naturę, dzięki której żyje on i działa poprzez struktury widzialne, realizując równocześnie zbawienie ludzi. W tym właśnie aspekcie jego „inności” wyraża się zarazem jego sakramentalny charakter, który na podobieństwo sakramentu — jako znak widzialny sprawia nadprzyrodzone owoce łaski niewidzialnej w Ludzie Bożym.

W odniesieniu do adresatów omawianego dokumentu — stwierdza on następnie w tym kontekście (ND I, 4), iż wszyscy członkowie kościelnej wspólnoty — zarówno pasterze, jak świeccy i zakonnicy, każdy z nich na swój sposób, uczestniczą w owej sakramentalnej naturze Kościoła, nadto każdy z nich, zgodnie ze swym własnym powołaniem i zadaniem w Kościele, powinien być znakiem i równocześnie narzędziem zarówno owej wewnętrznej więzi Kościoła z Bogiem, jak i jego zbawczej misji wobec świata. Zdaje się z tego wynikać niedwuznacznie, iż właśnie zakonnicy, tak w swoim życiu indywidualnym jak i wspólnotowym (jako zakony) powinni być znakiem jedności z Bogiem i nieść we właściwych sobie formach zbawienie ludziom, uczestnicząc w ten sposób w sakramentalności Kościoła, będąc równocześnie znakiem i narzędziem zbawienia.

¹³ „Jak bowiem przybrana natura ludzka służy Słowu Bożemu za żywe narzędzie nierozdzielne z Nim zjednoczone, podobnie też organizm społeczny Kościoła służy ożywiającemu go Duchowi Chrystusowemu ku wzrastaniu ciała” (KK 8).

¹⁴ Por. KK 1, 8, 48; KDK 42; DM 1, 5.

W tej realizacji sakramentalności Kościoła wszyscy członkowie Ludu Bożego — pasterze, świeccy, zakonnicy — mają bowiem wspólne podwójne powołanie: do świętości¹⁵ i do apostołstwa¹⁶ i niezależnie od rozmaitych darów, urzędów i zadań, wiążące wszystkich fundamentalne wezwanie do zjednoczenia z Bogiem i do zbawienia świata. To powołanie właśnie wymaga od wszystkich dawania w swoim życiu świadectwa „prymatu Ducha” — czyli wartości duchowych i nadprzyrodzonych — jako znaku rzeczywistego uczestnictwa w nadprzyrodzonej wspólnocie kościelnej (in communionem ecclesiali). Na ten zaś prymat „życia w Duchu” składają się jako sprawy uprzywilejowane: słuchanie Słowa, modlitwa, świadomość członkowstwa w Ciele Chrystusa wyrażane w postępowaniu, gorliwe zabieganie o jedność, wierne wypełnianie własnej misji, wreszcie gotowość służenia innym i pokorne pełnienie pokuty (ND I, 4).

Z tej zatem wspólnoty powołania właściwego wszystkim członkom, a wynikającego już ze chrztu św. do „życia w Duchu” — rodzą się też wymagania wyjaśniające i skutecznie wpływające na układanie wzajemnych relacji między biskupami i zakonnikami, o których szczegółowej będzie mowa w części normatywnej dokumentu. Chodzi tu przecież o wypełnienie w duchu harmonijnej współpracy i współodpowiedzialności wspólnego powołania do budowania mistycznego Ciała Chrystusa, jakim jest Kościół.

c) Miejsce i rola biskupa we wspólnocie Kościoła. By uzasadnić w oparciu o dokumenty soborowe i przekonywująco unaczynić kierowniczą rolę biskupa we wspólnocie Kościoła — także odnośnie wspólnot zakonnych — oraz jego odpowiedzialność pasterską nie tylko za Kościół lokalny ale także w aspektach kolegialności biskupów za cały Kościół — tak w tym, co stanowi jego niewidzialną, duchową rzeczywistość, jak i w jego hierarchicznych strukturach widzialnych — omawiany dokument odwołuje się do wspomnianej już zasady jedności wspólnoty Kościoła, która „zarówno w aspekcie swym duchowym jak i w swej hierarchicznej naturze, początek i moc bierze od Chrystusa a zarazem od Jego Ducha” (ND I, 5)¹⁷.

Jeżeli bowiem „Duch jest jakoby duszą Ciała, Chrystus jest rzeczywistie Głową” (KK 7) — to On sam „ustanowił w Kościele swoim rozmaite posługi, które mają na celu dobro całego Ciała” (KK 18), wśród których posługa biskupa jest fundamentem wszystkich pozostałych funkcji kościelnych. Biskupi zaś we wspólnocie hierarchicznej

¹⁵ „Wszyscy w Kościele, niezależnie od tego, czy należą do Hierarchii, czy są podmiotem jej funkcji pasterskiej, powołani są do świętości” (KK 39).

¹⁶ Cały Kościół „przynaglany jest przez Ducha św. do współdziałania, aby spełnił się skutecznie zamysł Boga” (KK 17; por. DA 2, DM 1, 2—5).

¹⁷ „Albowiem Duch św. jest Duchem Pańskim: Jezus Chrystus „wymieszony prawicą Bożą” (Dz. Ap. 2, 33) „wylał na swoich uczniów Ducha przyrzeczonego przez Ojca” (KK 5).

z papieżem stanowią Kolegium biskupie i pełnią w Kościele — Sakramencie zbawienia funkcję Chrystusa — Głowy, „przejmują rolę samego Chrystusa: Mistrza, Pasterza i Kapłana, i w Jego zastępstwie (in Eius persona) działają” (ND I, 6), uczestnicząc w jedności z papieżem we władzy duchowej do kierowania całą działalnością Kościoła oraz otrzymując „obfitość specjalnych darów Ducha i szczególny charzmat porządkowania przeróżnych zadań w pełnej uległości wobec jedyne go ożywiającego Ducha” (por. KK 12, 24 i in.).

Niepodzielność trojkiej posługi biskupiej, którą przy pomocy prezbiterów służy on wspólnocie wiernych (w tym także zakonnikom) mianowicie: nauczając, uświęcając i rządząc (KK 25—27; DB 12—20; DK 4—6) opiera się na takiejże niepodzielnej funkcji Chrystusa: Mistrza, Kapłana i Pasterza, stanowiącej w rzeczy samej jedną i niepodzielną posługę. Biskup zatem nie jedynie tylko rządzi, nie tylko uświęca, nie tylko naucza, ale jedną i niepodzielną posługą nauczania, uświęcania i rządzenia pasie trzodę przy pomocy księży” (ND 7) — a w konsekwencji odpowiada też w szczególny sposób za wzrost w świętości wszystkich swoich wiernych, a jako „główny szafarz tajemnic Bożych i ten, który ma uświęcać swą trzodę (gregis perfectior) zgodnie z powołaniem każdego z członków — odpowiada w szczególny sposób za wzrost w świętości osób obdarzonych łaską powołania zakonnego.

Powołanie zakonne bowiem oraz praktyka rad ewangelicznych dopiero w świetle roli i zadań papieża i biskupów w Kościele nabiera pełnego wymiaru eklezjalnego, zostaje włączona integralnie w życie i świętość Kościoła (KK 44). Wszak jedynie przez posługę świętej Hierarchii „Bóg poświęca (consecrat) zakonników na wznioślejszą (od innych) służbę wśród Ludu Bożego” (KK 44), podnosi do godności stanu kanonicznego profesję zakonną a przez określone obrzędy liturgiczne ukazuje stan zakonny „jako stan poświęcony Bogu” (KK 45; KL 80, 2).

Nadto jedynie biskupi wraz z papieżem jednoznacznie pełnić mają i pełnią funkcję koordynującą i aprobową w następujących sprawach: mądrym kierowaniu praktyką rad ewangelicznych za pomocą ustaw (KK 45); w aprobowaniu reguł zakonnych z właściwą każdemu zakonowi jego własną misją; w popieraniu troski instytutów zakonnych o zakładanie nowych Kościołów; w zlecaniu tymże instytutom w zależności od potrzeb i okoliczności czasu specjalnych uprawnień i zadań, w trosce, by instytuty wsparte ich pomocnym autorytetem rozwijały się w duchu swoich Założycieli; w określaniu wreszcie niektórym zakonom statusu wyjęcia spod jurysdykcji ordynariusza miejsca, już to ze względu na dobro całego Kościoła, już to dla „wzrostu i doskonałości zakonnego współżycia” w samych instytutach (DB 35, 3).

Z założeń tych już sam dokument wysnuwa dla praktycznego ukła-

ce z nich konsekwencje: najpierw skoro Głową Ciała Kościoła jest Chrystus, który Piotra i apostołów oraz ich następców postawił na czele Kościoła (ustanowieni mocą sakramentu) — nikt oprócz nich samych i tych, którzy we władzy ich uczestniczą, pozostając w łączności z nimi, nie posiada w Kościele władzy nauczania, uświęcania i rządzenia ludem Bożym; następny wniosek to ten, iż skoro „Duszą Ciała eklezjalnego” jest Duch święty — nikt z członków Ludu Bożego nie posiada dla siebie darów, urzędów i zadań jak tylko dla wspólnoty i we wspólnocie z innymi; wreszcie jedynie biskupi w jedności z papieżem otrzymują od Chrystusa — Głowy (KK 21) „misję odróżnienia darów i kompetencji”, koordynowania różnych inicjatyw i rządzenia Ludem Bożym, by mógł on być w świecie znakiem i narzędziem zbawienia, im też przysługuje dar oceny charyzmatów i doskonalenia (uświęcania) swoją pasterską posługą całej owczarni — w tym szczególnie zakonników z właściwymi im odrębnościami.

Dla samych zaś pasterzy wynika z tych założeń powinność nie „panowania nad duchowieństwem” lecz dawania wzorczego świadectwa własnego życia według „prymatu Ducha” dla całej owczarni, stając się równocześnie przewodnikami i członkami, ojcami ale i zarazem braćmi, nauczycielami wiary ale i współuczniami Chrystusa, uświęcającymi innych ale i dającymi świadectwo własnego uświęcenia (ND 9).

d) Zakony w sakramentalnej wspólnocie Kościoła.

Jakkolwiek omawiany dokument stwierdza za Soborem, iż stan zakonny „nie jest stanem pośrednim między stanem duchownym i świeckim” jako trzeci odrębny stan, ale powstaje „z jednego i drugiego jako szczególny dar dla całego Kościoła” (KK 43) — to jednak podtrzymuje dawną terminologię i nazywa zakony i życie zakonne „stanem” życia wspólnego według rad ewangelicznych: czystości, ubóstwa i posłuszeństwa oraz zobowiązania się do odrzucania przeszkód odwodzących „od żarliwej miłości i od doskonałości kultu Bożego” (KK 44)¹⁸.

Z tych to założeń soborowych ukazuje się życie zakonne, jako szczególny sposób uczestnictwa w sakramentalnej naturze Ludu Bożego — konsekracja bowiem rad ewangelicznych stanowi dla całego świata świadectwo „Misterium Chrystusa” w wypełnieniu przez Niego — co w szczególny sposób naśladują zakonnicy — zbawczej misji względem człowieka¹⁹.

¹⁸ Zakonnik bowiem „oddaje się całkowicie na własność umiłowanemu ponad wszystko Bogu, tak że z nowego i osobnego tytułu poświęca się służbie Bożej i Jego czci” a to „łączy go w szczególny sposób z Kościołem i jego misterium”, pobudzając go też do niepodzielnej poświęcania swej działalności na rzecz całego Ciała. (ND 10, por. KK 44).

¹⁹ Zakonnicy bowiem życiem swoim jakoby unoczniają samego Chrystusa „bądź oddającego się kontemplacji na górze, bądź zwiastującego rzeszom Królestwo Boże, bądź uzdrawiającego chorych i ułomnych,

Wypełnieniu tej misji przez poszczególne zakony nie przeszkadza istniejąca w Kościele, aprobowana i popierana przez Kościół różnorodność posłannictwa właściwego każdemu zakonowi (KK 44; DB 35), jako „dar Ducha świętego” i charyzmat ich założycieli (KK 45; DZ 1, 2; por. też Ev. testific. 11).

Ten swoisty charakter posłannictwa każdego zakonu wyraża się nie tylko w swoistym stylu uświęcania, ale i w sposobach apostołowania, skonkretyzowanych często ich własną i obiektywnie stwierdzalną tradycją (ND 11). Pielęgnowanie tych własnych odrębności i właściwego sobie posłannictwa wymaga, zwłaszcza współcześnie, szczególnej troski (także i ze strony biskupów), by nie narażać ich na pomniejszenie lub zamazanie przy włączaniu zakonów w życie i działalność Kościoła²⁰.

Z drugiej jednak strony pamiętać trzeba, iż każdy charyzmat wymaga ustawicznej czujności jego uczestników oraz roztropnej umiejętności dostosowywania go do „okoliczności znaków czasu”, które rodzą nowe zadania Kościoła i potrzeby ludzi, zawsze nierozdzielnie związanych z udziałem w Krzyżu Chrystusowym. Rozumieć to należy zarówno w sensie wspólnotowym jak i indywidualnym, gdy idzie o poszczególną osobę zakonną i jej osobiste dary i charyzmaty. Właśnie zadania i posługa władzy zakonnej zmierza przede wszystkim do troski o nienaruszony depozyt własnego instytutu²¹.

Kompetencje wewnętrznej władzy zakonnej dadzą się w sposób analogiczny do wspólnego całemu Ludowi Bożemu charakteru profetycznego, kapłańskiego i królewskiego (KK 9, 10; 34—36) porównać z potrójną funkcją urzędu pasterskiego: nauczania, uświęcania i rządzenia w granicach przyznanej im przez Kościół autonomii (DB 35, 1) w oparciu o prawo powszechne i własne aprobowane przez Kościół konstytucje²².

Jednak jest rzeczą pewną, że zakonnicy powołani są w Kościele przede wszystkim do tego, by własnym życiem dawali jawne świadectwo „pełnego oddania się Bogu” oraz w Kościele — Sakramencie jawnie wyznawali, „że świat nie może się przemienić i ofiarować się Bogu bez ducha ewangelicznych błogosławieństw” (KK 31), wreszcie by ubogacali cały Kościół własną duchowością i posłannictwem, a w ten sposób wnosili własny wkład w budowę Ciała — Chrystusa, w czym

a grzeszników nawracającego do cnoty, bądź błogosławiącego dzieciom i dobrze czyniącemu wszystkim” (ND 10; KK 46).

²⁰ Dokument wylicza następnie cechy autentycznego charyzmatu, który choć nieraz budzi sprzeciw otoczenia, jednak wnosi istotne i nowe wartości w życie Kościoła. Por. ND I, 12.

²¹ „Władza ich wywodzi się od Ducha Pańskiego, w powiązaniu ze świętą Hierarchią nadającą Instytutowi kanoniczną erekcję i zatwierdzającą w sposób autentyczny osobną jego misję” (ND I, 13).

²² Dokument podaje w kolejnych punktach a, b, c, szczegółowe kompetencje przełożonych w nauczaniu, uświęcaniu i rządzeniu wspólną — zob. ND I, 13.

najdobitniej wyrazić się może udział i rola zakonów w sakramentalnej wspólnotcie Kościoła.²³

e) Wspólna misja biskupów i zakonników w posłannictwie Ludu Bożego.

Podstawową i wspólną misją całego Ludu Bożego — a więc biskupów, świeckich i zakonników — która stanowi „jakby serce całego misterium Kościoła” jest apostołstwo. Wszyscy bowiem, tak pasterze jak osoby świeckie i zakonne, zgodnie z właściwym sobie powołaniem, wezwani zostali do apostołstwa wypływającego z miłości Ojca, a podtrzymywanego przez Ducha ożywiającego nie tylko poszczególne osoby, ale i kościelne wspólnoty oraz instytucje²⁴.

Nie idzie tu wszakże o zewnętrzną tylko działalność apostołską całego Ludu Bożego, lecz takie inicjatywy pasterskie i misjonarskie, które w sposób podstawowy wypływają z uczestnictwa w misterium Kościoła i są jak gdyby kontynuacją przez Kościół misji samego Chrystusa w dziejach świata (ND 15). W takim ujęciu apostołskiej misji Ludu Bożego (szczególnie zakonów) rola podstawowa przypada modlitwie i kontemplacji nie tylko zbawczych planów Boga, ale i „znaków czasu w świetle Ewangelii” — w czym przodować winni zakonnicy, powołani do tego, „by byli jakby mistrzami w modlitwie”²⁵.

W realizacji zadań i dzieł apostołskich zwracać należy uwagę na potrzebę różnicowania form pracy apostołskiej w zależności od okoliczności historycznych i kulturowych tak samego Kościoła, jak i ludów do których skierowane jest apostołstwo, oraz na potrzebę adaptacji nie tylko samej posługi biskupów i kapłanów, ale zwłaszcza form życia i aktualizacji metod apostołstwa zakonów czynnych, działających zwłaszcza w skali międzynarodowej (ND 17)²⁶.

Dotyka też dokument (ND 18) ważnego problemu wzajemnych relacji w pracy apostołskiej między wartościami powszechnymi i partykularnymi i tkwiącymi w „misterium Kościoła” powszechnego i partykularnego, realizowanymi w konkretnych środowiskach i regionach. Tak jak Kościół powszechny „nie jest sumą czy federacją partykularnych Kościołów” (Evang. nunt. 62), ale pełną obecnością

²³ Każdy instytut swoimi oryginalnymi cechami ubogaca Kościół — stąd potrzeba eklesjalnego nastawienia u zakonników (DZ 14, DB 35, 2), przełożeni zaś mają obowiązek troski o wierność członków wobec charyzmatu Założyciela i jego ciągłej odnowy (DZ 2d, 14 i 18; ND 14).

²⁴ „Duch zaś podtrzymuje to zadanie „ożywiając kościelne instytucje jakby ich dusza, i wsączając w serce wiernych tego samego ducha misyjnego jakim wiedziony był sam Chrystus” (ND 15, DM 4).

²⁵ Słowa Pawła VI wypowiedziane dn. 28. X. 1966 i skierowane do wszystkich osób zakonnych — por. ND 16.

²⁶ „... w sprawie stosunków między biskupami i zakonnikami prócz różności funkcji (DA 2) i charyzmatów (KK 2) należy brać pod baczność uwagę także konkretne różnice zachodzące w obrębie narodów” (ND 17).

na każdym miejscu „jednego i uniwersalnego Sakramentu zbawienia” (Evang. nunt. 54) — tak i rola zakonników we współdziałaniu z biskupami powinna zmierzać do tego, aby wyrażać cały Kościół, oraz właściwą danemu zakonowi misję z uwzględnieniem właściwości kulturowych i jak gdyby „zapotrzebowania” danego regionu lub narodu. Tak bowiem jak wartości Kościoła powszechnego wzbogacają Kościoły partykularne — tak z drugiej strony wartości Kościołów partykularnych wzbogacają Kościół powszechny. Ten jednak skomplikowany proces wzajemnego komplementarnego oddziaływania, wymaga współpracy i współdziałania biskupów i zakonników. Do biskupów należy prawidłowa ocena roli miejscowych wartości kulturowych dla życia i rozwoju ich własnych Kościołów partykularnych, zawsze otwartych na wpływy Kościoła powszechnego — zakonnicy zaś, choćby wyjęci spod jurysdykcji biskupów, uwzględniający jednak te założenia — „powinni się czuć uczestnikami rodziny diecezjalnej” (DB 34) jako odpowiedzialni i gotowi do koniecznej dla tego dzieła ciągłej adaptacji²⁷. Do zakonów i zakonników też (uczestników charyzmatu), którzy przez swoją konsekrację są całkowicie wolni i mogą dobrowolnie opuścić wszystko, „by iść na krańce świata i głosić Ewangelię”,²⁸ należy w pierwszym rzędzie podejmowanie nowych i oryginalnych inicjatyw apostołskich, a nawet eksperymentów w Kościele i danym regionie kościelnym w obliczu laicyzującego się świata (ND 19). Rola jednak koordynująca tych różnych inicjatyw i działań apostołskich, jeśli mają być owocne, ogniskuje się w Kościele w trzech ośrodkach koordynacyjnych: Stolica święta, Diecezja oraz w odpowiednim zakresie Konferencja Biskupów (DB 11, 38), przy czym przy każdym z tych centrów ustanowione być mogą „inne organy kooperacji w zależności od potrzeb eklezjalnych czy regionalnych” (ND 20).

Rzecz jasna, wymaga to współpracy hierarchii kościelnej i zakonów na wszystkich szczeblach, ale wymaga też kooperacji między sobą samych zakonników. Celowi temu służyć winny ustanowione przez Stolicę świętą (REU 73, 5; DZ 23) „Rady Przełożonych Wyższych i Generalnych” zarówno na szczeblu lokalnym jak i uniwersalnym²⁹, pozostające w określonej współpracy z Konferencjami Biskupimi w oparciu o ustalenia Stolicy świętej.

Tej współpracy i koordynacji działań nie powinna przeszkadzać egzemplacja, którą papież ze względu na dobro Kościoła przyznał nie-

²⁷ Wynika stąd konieczność popierania przez zakonników powołań do kleru diecezjalnego — nie tylko do życia konsekrowanego — oraz potrzeba właściwej formacji w tym kierunku, która by uwzględniała specyfikę danego regionu oraz właściwe danym instytutom posłaństwo (ND 18).

²⁸ Por. *Evangelii nuntiandi* n. 69.

²⁹ Ich zadaniem jest m. in. włączanie życia zakonnego w całokształt misji Kościoła, dostarczanie sugestii i inicjatyw do współpracy itp. (ND 21).

którym rodzinom zakonnym (KK 45; DB 35, 3), by mogły one lepiej wyrażać swoją tożsamość i zarazem w szerszym zakresie służyć dobru powszechnemu całej eklezjalnej wspólnoty³⁰, pozostając do dyspozycji Ojca św. w aspektach całego Kościoła, a także w określonym zakresie służyć dobru Kościołów partykularnych w granicach określonej lokalnej jurysdykcji (DB 35, 3). Jednak zakony wyjęte, wyrażając w szczególny sposób przywiązanie do Ojca św., będą także usilnie starać się dawać świadectwo własnego posłannictwa w rodzinie diecezjalnej zwłaszcza w dziedzinie działalności apostołskiej, co powinni także biskupi uznawać i cenić (ND 22) dla ożywienia i spotęgowania zapалу apostołskiego w Kościele partykularnym.

Rola biskupów w korzystaniu z tej pomocy zakonów i koordynowaniu wysiłków apostołskich jest w Kościele partykularnym podstawowa i inspirująca. Powinni oni jednak uwzględniać w korzystaniu z tej pomocy hierarchię wartości właściwych dla życia zakonnego i samego należycie pojętego apostołstwa. Wśród tych wartości w pełni respektowanych (zwłaszcza odnośnie zakonników) powinna być najpierw modlitwa (KK 26, 27, 41), wyrażająca się często w tak nieodzownych dla ożywienia życia eklezjalnego zakonach kontemplacyjnych (ND 23)³¹.

Następnie nie należy nigdy w kościołach partykularnych i zakonach tracić z oczu poczucia jedności z całym Kościołem powszechnym — nadto w zakonach — jedności w posłannictwie własnym całego instytutu, z której to jedności, przy racjonalnym uwzględnieniu regionalizmu i partykularyzmu nie należy nigdy rezygnować. Mogłoby to bowiem narazić zarówno wspólnotę diecezjalną jak i zakonną na „niebezpieczeństwo jałowej izolacji”, a z drugiej strony utratę własnej tożsamości i autonomii (Evang. nunt. 64)³².

Zrelacjonowane wyżej założenia doktrynalne, które stoją u podstaw współdziałania biskupów i zakonników w odnowie posługi pastoralnej w Kościele, stanowią również podstawę formułowania praktycznych norm i dyrektyw, stanowiących drugą część omawianego dokumentu.

³⁰ Egzemplcja nie powinna stanowić przeszkody dla koordynacji pastoralnej, służy bowiem temu „aby Ojciec św. mógł posługiwać się zakonnikami dla dobra całego Kościoła, inna zaś miarodajna władza dla dobra Kościołów w ramach własnej jurysdykcji” (DB 35, 3; ND 22).

³¹ Specyfika kulturowa i pastoralna kościoła partykularnego powinna być także uwzględniana w procesie formacyjnym osób poświęcających się dziełu pastoralnej odnowy (por. ND 23).

³² Obecne czasy wymagają od zakonników charyzmatycznej autentyczności, jaką odznaczali się ich Założyciele, dotyczy to zwłaszcza posługiwania „maluczki i ubogim” (por. ND 23).

2. Dyspozycje i dyrektywy

Zgodnie z założeniem autorów dokumentu — poniższe normy służą mają lepszemu ułożeniu wzajemnych stosunków między biskupami i zakonnikami, a konsekwentnie przyczynić się do budowania „samego Ciała Chrystusowego” — Kościoła. Powtarzają one niekiedy istniejące już normy prawne, nie uchylają też obowiązujących dotąd a wydawanych przez Stolicę św. przepisów w okresie posoborowym. Zgrupowane zostały wokół trzech uzupełniających się dziedzin współdziałania: formacji, pastoralnego działania, koordynacji.

a) **F o r m a c j a**. Zgodnie z przyjętym w części doktrynalnej założeniem (I, 2) — „Papież i biskupi pełnią w Kościele najwyższy urząd autentycznych nauczycieli i uświęcicieli całej społeczności wiernych” (a więc i zakonników), przełożeni zaś zakonnicy mają oddzielną władzę kierowania własnym instytutem³³ i ciąży na nich szczególny obowiązek troski o właściwą dla danego instytutu formację członków. Tak jedni jak i drudzy, zgodnie ze swymi kompetencjami i w harmonijnej współpracy — powinni dawać pierwszeństwo obowiązkowi należytej formacji.

Biskupi ze swej strony (w zgodzie z przełożonymi zakonnikami) obowiązani są szerzyć wśród swoich księży, wiernych i miejscowych osób zakonnych głębsze poznanie i przeżywanie „misterium Kościoła” i jego struktury, obecności w nim Ducha świętego, dla którego to celu organizować winni zespoły i spotkania służące zwłaszcza pogłębieniu życia modlitwy. Wspólnoty zakonne zaś (szczególnie kontemplacyjne) zgodnie z duchem własnego instytutu (DZ 7; DM 40) powinny pomagać współczesnym ludziom w uprawianiu modlitwy i pielęgnowaniu życia duchowego, na które istnieje wśród wiernych tak wielkie zapotrzebowanie³⁴.

Na przełożonych zakonnych ciąży nadto poważny obowiązek troski o wytrwanie w powołaniu swoich współbraci, przez wprowadzanie — zgodnie z potrzebami i wymogami współczesnych czasów — uzasadnionych ulepszeń i innowacji (zwłaszcza kulturowych i społecznych) — jednak nie osłabiających zakonnej konsekracji. Wszystkie te adaptacje, jak i studia specjalistyczne członków służą winny posłannictwu danego instytutu i dobru całego Kościoła, a nie osobistym tylko upodobaniom członków (ND 26). Położyć też należy duży nacisk przy podejmowaniu ciągłej formacji osób zakonnych na autentyczność

³³ Wynika z tego, że niezależnie od tego, iż niekórzy przełożeni zakonów kleryckich uczestniczą w jurysdykcji biskupa — wszyscy oni mają nadto z nadania Stolicy św. osobną władzę rządzenia i kierowania własnym instytutem w oparciu o prawo powszechne i konstytucje.

³⁴ Jest tu nałożony pewien nowy obowiązek oddziaływania apostołskiego zakonów kontemplacyjnych przez ułatwianie wiernym uczestnictwa w ich liturgii, z zachowaniem jednak przepisów o klauzurze zakonnej (ND 25).

ślubów ubóstwa, posłuszeństwa i czystości oraz związanego z nimi świadectwa braterskiej miłości i jedności³⁵.

Troska o wierność w powołaniu każdego instytutu ciąży nie tylko na przełożonych, ale i biskupach, którzy w tym celu nawiązują kontakty z przełożonymi zakonnymi w duchu jedności z nauką i zamierzeniami papieża, Dykasteriami Stolicy św. oraz innymi biskupami. Biskupi też wraz ze swym klerem powinni popierać i bronić wspólnot zakonnych, wychowywać kandydatów do życia konsekrowanego oraz strzec właściwej każdemu instytutowi duchowości i posłannictwa apostołskiego (ND 28).

Szereg szczegółowych dyrektyw podaje dokument w kwestii stalego pogłębiania znajomości aktualnej problematyki teologicznej (zwłaszcza soborowej eklezjologii) przez osoby zakonne (jak z drugiej strony pogłębiania znajomości życia zakonnego przez kler diecezjalny), za co odpowiedzialnymi czyni zarówno biskupów jak i przełożonych zakonnych, postulując wzajemne ich współdziałanie na tym polu. Pogłębianiu znajomości tej problematyki służyć mają: zjazdy samych biskupów i przełożonych zakonnych poświęcane tej problematyce; specjalne kursy dla duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego; studia i eksperymenty służące formacji braci i siostr zakonnych; opracowywanie odpowiednich dokumentów duszpasterskich o tej problematyce dla refleksji wiernych — przy czym do aktywnego udziału w tych wszystkich akcjach wciągać należy wszystkich współbraci, wykorzystując w tym celu dostępne środki masowego przekazu, zjazdy, konferencje, egzorty i t. p. (ND 29)³⁶.

Dokument odróżnia zatem formację kościelną i zakonną, do której zobowiązuje zarówno kler diecezjalny jak i osoby zakonne (ND 30), od pogłębionej formacji doktrynalnej w zakresie problematyki związanej z powołaniem kapłańskim i zakonnym (ND 31), która ma miejsce zazwyczaj w uniwersyteckich lub im podobnych wyższych ośrodkach naukowych, nad którymi troskę sprawować winni współdziałając w tym zarówno biskupi jak i przełożeni zakonni, zwłaszcza gdy są to międzydiecezjalne lub międzyzakonne ośrodki, zapew-

³⁵ Wydaje się wynikać z tego postulat „ciągłej formacji” w zakonach (dotąd w okresie studiów i junioratu), co jest całkowicie uzasadnione. Powtórzona jest również dyrektywa (DZ 8; DM 25) o skutecznym i ciągłym uwzględnianiu w formacji w zakonach czynnych elementu apostołskiego (ND 27).

³⁶ Od samego początku formacji kościelnej i zakonnej powinno być prowadzone systematyczne studium: Misterium Chrystusa, sakramentalności Kościoła i życia zakonnego w Kościele, nadto specyfika kościoła partykularnego i własnego instytutu zakonnego. Także duchowni diecezjalni mają się zaznajamiać z problematyką życia zakonnego a niektórzy z nich — z kierownictwem duchowym osób zakonnych (DFK 10; DM 39; ND 30).

niając odpowiednią formację personelu dydaktycznego jak i racjonalny dobór właściwych środków³⁷.

Wreszcie od formacji duszpasterskiej, uwzględniającej wszechstronnie ludzkie i religijne warunki lokalne, której realizacją obarcza także biskupów przy współudziale kompetentnych osób zakonnych — polecając im tworzenie w tym celu odpowiednich komisji studiów i ośrodków badań (ND 32).

Osobnym zagadnieniem, ujętym w szereg praktycznych dyrektyw, jest wzajemny stosunek zakonów do biskupów i odwrotnie. Obowiązkiem osób zakonnych w relacji do biskupów powinna być „postawa otwartości i uległości w stosunku do Magisterium Hierarchii i ułatwienie biskupom wykonywania posługi autentycznych nauczycieli oraz świadków Boskiej i katolickiej prawdy” (KK 25). Stąd publikowanie książek i dokumentów w zakonnych ośrodkach wydawniczych podlega normom określającym uprawnienia ordynariuszów miejsca w tym przedmiocie, wydanym przez św. Kongregację dla Nauki Wiary (dn. 19.III.1975 r.). Nadto publikacje wewnątrzzakonne, ale dotyczące spraw socjalnych czy religijnych, a dostępne dla ogółu wiernych, powinny być także konsultowane z kompetentnymi ordynariuszami. Oni też otaczać winny szczególną opieką osoby zakonne tych instytutów, które zajmują się „sektorem wydawnictw i środków masowego przekazu”, czuwając nie tylko nad ich fachowością, ale przede wszystkim eklezjalną odpowiedzialnością.

Nie wolno także przeciwstawiać życia zakonnego strukturom eklezjalnym lub je od siebie uniezależniać — w tym sensie, jakoby mogły istnieć oddzielne dwie różne rzeczywistości: charyzmatyczna i instytucjonalna — tak bowiem owe duchowne dary jak i struktury eklezjalne stanowią dwie strony jednej rzeczywistości (KK 8; ND 34). Celowi temu służyć winna wierność zakonników duchowości własnego instytutu oraz pełne posłuszeństwo władzy Hierarchii (DZ 2; KK 12). Tak bowiem biskup (jako pasterz diecezji) jak i przełożeni zakonni (odpowiedzialni za swój instytut) powinni wdrażać osoby zakonne w życie Kościoła partykularnego i znajomość odnośnych zarządzeń kościelnych, a gdy idzie o przełożonych zakonnych — także popierać ponadnarodową jedność własnego instytutu oraz uległość względem najwyższych jego przełożonych (ND 35).

b) *Zasady pastoralnego współdziałania.* Rozpatrywane one być winny w dwóch aspektach: pasterskich i zakonnych. Gdy idzie o pierwszy aspekt, uwypuklający rolę i zadania biskupa i niezbędne tu dyrektywy, to wypływają one z faktu, iż „urząd biskupi stanowi kierowniczą zasadę pasterskiego dynamizmu całego Ludu Bożego” (ND 35—36), choć i przełożeni zakonni podejmować winni inicjatywy i dzia-

³⁷ W tym celu postuluje się opracowanie statutów wymienionych ośrodków naukowych, w których były by rozgraniczone prawa i obowiązki osób oraz kompetencje biskupów i przełożonych (ND 31).

łania pastoralne zgodnie z przypadającą im kompetencją. Zwłaszcza, że rodziny zakonne (jak stwierdza Sobór — DB 34) przynależne do rodziny diecezjalnej „świadczą wielką pomoc świętej Hierarchii” a wraz z wzrastającymi współcześnie potrzebami — świadczyć jej winny coraz więcej³⁸.

Wynika stąd konieczność uzgadniania tej pastoralnej pomocy i działalności zakonów z właściwymi biskupami nie tylko w fazach końcowych, ale i przy programowaniu tych działań. Księża zakonnicy bowiem przynależni do diecezjalnego prezbiterium „należą w pewien sposób do kleru diecezjalnego” (KK 28; DB 11, 28, 3 n.) i dlatego w swej pastoralnej działalności powinni być ściślej zespoleni z duchowieństwem i miejscowymi biskupami. Te nowe więzy braterskiej współpracy pastoralnej należy zatem popierać, pogłębiać one bowiem samoświadomość całego Kościoła partykularnego i potrzebę wzajemnego świadczenia usług (ND 37). Dlatego przełożeni zakonnicy winni znać dobrze nie tylko uzdolnienia do tego rodzaju zadań swoich członków, ale i potrzeby diecezji, by po uzgodnieniu z biskupem właściwie rozmieszczać podległy sobie personel zakonnicy (ND 38). Przedmiotem uprawianej ich współpracy powinno być przede wszystkim dzieło krzewienia powołań (DK 11; DZ 24; DFK 2), by każdy mógł skutecznie odpowiedzieć na głos Bożego wezwania czy to do służby w zakonie czy też w diecezji — jednak pod kierunkiem biskupa należy koordynować różne inicjatywy (rodziców i wychowawców, kapłanów i osób zakonnych) w tym przedmiocie, nie lekceważąc zwłaszcza konieczności modlitwy o powołania. Na skutek braku powołań w niektórych regionach — biskupi wraz z przełożonymi zakonnikami niech stwarzają „nowe sposoby pracy apostołskiej”, nie lekceważąc wszakże wypróbowanych sposobów tradycyjnych (nauczanie szkolne, misje ludowe, posługi w szpitalach itp.) odpowiednio w duchu Soboru modernizowanych (ND 40)³⁹.

Szczególną troską otoczyć winni biskupi „jako liturgowie w Kościele lokalnym” (KL 22, 41) i przełożeni zakonnicy (jako zwierzchnicy wobec członków swojej wspólnoty) wszelkie innowacje na polu liturgicznym, by położyć kres nadużyciom i by odnowa liturgiczna przebiegała w sposób prawidłowy. Zakonnicy winni tu szczególnie pamiętać, że w tej dziedzinie podlegają normom Stolicy świętej oraz przepisom miejscowego ordynariusza wydanych w przedmiocie „publicznego wykonywania kultu” (ES I, 26, 37, 38; ND 43).

³⁸ Gdzie istnieje więcej obrządków — zakonnicy uzgadniają swoją pastoralną działalność względem wiernych innych obrządków, z biskupami tychże obrządków (ES I, 23; ND 36).

³⁹ Te „nowe sposoby” wymagają uprzedniego wnikliwego studium co do ich przydatności i skuteczności, zgodności z Magisterium Kościoła i duchem instytutu, a po wprowadzeniu powinny być ciągle rewidowane i udoskonalane we wzajemnym dialogu biskupów i przełożonych (ND 41—42).

Zasady rządzące duszpasterską pracą zakonników zgodnie z właściwym im posłannictwem w Kościele dadzą się sprowadzić do następujących: przede wszystkim — jak to określił Sobór — „wszyscy zakonnicy, wyjęci i niewyjęci, podlegają władzy ordynariuszy miejscowych w tym, co dotyczy sprawowania publicznego kultu Bożego..., duszpasterstwa, podawania ludowi świętej nauki, religijnego i moralnego wychowania wiernych, zwłaszcza dzieci, katechizacji i liturgicznego urabiania, a także moralnej godności stanu duchownego, jak i różnych dzieł w takim zakresie, w jakim mają one związek ze sprawowaniem świętego apostołatu. Również i zakonne szkoły katolickie podlegają ordynariuszom miejscowym, gdy chodzi o ich ogólną organizację i nadzór, bez naruszania jednak prawa zakonników do ich kierownictwa. Zakonnicy obowiązani są także zachowywać to wszystko, co synody lub Konferencje Biskupów prawnie nałożą wszystkim do zachowania” (DB 35, 4; 35, 5; ES I, 39; ND 44) ⁴⁰.

Co do zakonników pełniących posługi apostołskie poza wspólnotą obowiązuje zasada, by zapewnione było „ich substancjalne uczestnictwo w życiu wspólnoty oraz ich wierność Regułom i Konstytucjom”, na biskupach zaś ciąży obowiązek nalegania o wypełnienie tego zobowiązania (DB 35, 2; ND 46), gdyż żadne dzieło apostołskie nie zwalnia od wypełnienia własnego powołania ⁴¹.

Nadto biskupi i ich współpracownicy powinni dokładnie poznać specyfikę danego instytutu, jego aktualny stan oraz kryteria odnowy — podobnie jak i przełożeni zakonni powinni zaznajomić się z odnawianą wizją Kościoła partykularnego, jego aktualnymi programami i potrzebami pastoralnymi, gdy w tymże Kościele mają podejmować apostołat. W wypadku zaś konieczności zaniechania przez zakony podjętego apostołatu w diecezji — niech biskup rozpatrzy wnioski i wraz z przełożonym w obopólnej zgodzie poszukuje właściwych rozwiązań ⁴².

Także i kobiety (zakonnice), wspomagające niegdyś apostołów, „mają dziś włączać apostołskie swe prace do eklezjalnej wspólnoty”, wierne tożsamości swojego powołania, poszukując nowych form apostołskiej posługi w zależności od potrzeb Kościoła i świata, naśladując w tym przykład Maryi i posługi apostołskie licznych kobiet w histo-

⁴⁰ Ogólna norma wzajemnej współpracy biskupów i przełożonych brzmi: przy życzliwym poszanowaniu osób i instytutów, układać wzajemne stosunki w przeświadczeniu „że zakony mają dawać świadectwo uległości wobec Magisterium i posłuszeństwa wobec przełożonych”, nie przekraczając wzajemnie swoich kompetencji (ND 45).

⁴¹ Wypadek, gdy zakonnik pragnie przejść pod jurysdykcję biskupa, winien być przez biskupa obiektywnie rozpatrzony. Wówczas może biskup w poszczególnym wypadku poprzeć decyzję przełożonego (ND 46).

⁴² Postuluje się także dla usprawnienia apostołatu wzajemny dialog przełożonych różnych instytutów w diecezji, wymianę informacji i doświadczeń (ND 48).

rii zbawienia (ND 49). Biskupi i ich współpracownicy w duszpasterstwie oraz przełożeni i przełożone niech troszczą się o lepsze poznanie, pogłębianie i popieranie apostołskiej posługi siostr zakonnych, starając się o większą ich promocję eklezjalną zgodnie z zapotrzebowaniem na reprezentowane przez nie wartości, oraz darząc je prawdziwym szacunkiem z racji ich konsekracji zakonnej (ND 50).

Obserwowany dziś pęd do zakładania nowych instytutów — choć nie powinien być powstrzymywany — wymaga jednak roztropnej oceny tak samych proponowanych przez nie inicjatyw jak i osób inicjujących te akcje⁴³.

Czynić to winni przede wszystkim biskupi — zwłaszcza gdy idzie o nowe fundacje na podległym im terytorium — uwzględniając roztropne i wyważone opinie osób kompetentnych oraz aktualne potrzeby Kościoła (ND 51).

c) Koordynacja działań. Odnawiająca się ciągle żywotność Kościoła i kościołów partykularnych domaga się stworzenia nowych form i ośrodków duszpasterstwa oraz koordynowania tych działań tak na szczeblu diecezjalnym, jak krajowym i uniwersalnym.

Gdy mowa najpierw o szczeblu diecezjalnym, to powinnością biskupa jest roztropne wyczucie znaków czasu, mianowicie tego, co Duch chce ujawnić poprzez inicjatywy wiernych oraz osoby i rodziny zakonne w obrębie diecezji. Zadanie to spełni pozostając w ciągłym kontakcie i dialogu z zakonami, we współpracy z Konferencją Biskupów i w harmonii z głosem Głowy Kolegium apostołskiego. Dla zakonników zaś jest biskup nie tylko pasterzem „całej diecezjalnej społeczności”, ale także gwarantem ich własnego powołania do służby w diecezji i za takiego powinni go oni uważać. Stąd powinni chętnie iść na rękę biskupom, gdy proszą oni o większą pomoc duszpasterską w granicach właściwego zakonowi powołania (DB 35, 1; ND 52).

Zakonnicy muszą pamiętać, że obowiązują ich normy, dekrety i zarządzenia ordynariusza dotyczące różnego rodzaju dzieł apostołskich, a także szczególnego typu działalności duszpasterskiej lub społecznej nakazanej lub zalecanej przez niego (ES I, 25)⁴⁴.

Dla koordynacji tej wzajemnej współpracy byłoby rzeczą godną poparcia, by stworzono w diecezji urząd „wikariusza biskupiego” dla zakonów męskich i żeńskich, wspierających pasterską posługę biskupa, z zachowaniem jednak władzy przysługującej przełożonym, którego zakres uprawnień określa biskup, powierzając tę funkcję osobie kompetentnej, obznajomionej z życiem zakonnym i popierającej je⁴⁵. Jego

⁴³ Cechy autentycznego charyzmatu wymienia dokument (ND 31 a, b, c).

⁴⁴ Obowiązują ich też prawa, dekrety i zarządzenia zarówno ordynariusza jak i Konferencji Episkopatu wyliczone w *Ecclesiae Sanctae* (I, 25; 1—2 a, b, c, d). Por. ND 53.

⁴⁵ Wikariusz biskupa powinien korzystać z doradców, którymi mogą być osoby zakonne: kapłani, bracia i siostry zakonne (ND 54).

bowiem obowiązkiem jest wspomaganie biskupa w trosce o życie zakonne w diecezji i włączanie go w pasterskie posługiwanie w diecezji⁴⁶.

Dokument zawiera zachętę dla biskupów (ND 55), by mając na względzie jedność diecezjalnego prezbiterium wpływali na księży, aby ci uznawali z wdzięcznością wkład osób zakonnych w posługę dla diecezji i życzliwie przyjmowali promocję osób zakonnych na wyższe stanowiska kościelne, właściwe ich powołaniu i kompetencji. Albowiem należałoby księżom zakonnym zapewnić proporcjonalny udział w Radach Kapłańskich, nadto braciom i siostram zakonnym także i w Radach Duszpasterskich (ND 56).

W celu zapewnienia pewnej stałości przy regulowaniu tej współpracy należy odróżnić dzieła apostołskie właściwe instytutowi od dzieł zleconych instytutom przez ordynariusza. Pierwsze podlegają przełożonym zakonnym zgodnie z konstytucjami (choć w aspektach ściśle duszpasterskich ordynariuszowi jak wyżej) (ES I, 29) — drugie zależą od ordynariusza, a szczegółowy zakres pracy, obsady personalnej i spraw ekonomicznych z tym związanych powinien być określony w pisemnej umowie, jaką biskup zawiera z przełożonym instytutu (ES I, 30 § 1)⁴⁷.

Biskup powinien także w swojej diecezji sporządzić już z góry wykaz posług i dzieł, które mogą być powierzane osobom zakonnym (zawsze na podstawie umowy i za zgodą kompetentnego przełożonego) np.: proboszczów, dziekanów, wikariuszy biskupich, asystentów Akcji Apostolskiej i innych akcji duszpasterskich, profesorów uniwersytetów katolickich, katechetów etatowych, kierowników kolegiów i dzieł charytatywnych itp. Choć stałość lub czasowość piastowania tych funkcji nie jest wyraźnie określona (raczej czasowe), to jednak w wypadku usuwania osoby zakonnej z zajmowanego stanowiska powinny być zachowane następujące warunki: poważna przyczyna, uznana tak przez biskupa jak i przełożonego po powiadomieniu drugiej strony; decyzja biskupa lub przełożonego na podstawie równego prawa, bez uzyskania na to zgody drugiej strony; tak biskup jak i przełożony nie jest obowiązany ujawniać lub uzasadniać powodów stronie drugiej, z zachowaniem jednak możliwości odwołania się „cum devolutive” do Stolicy św. (ES I, 32; ND 58).

Pewną nowością dokumentu w zakresie koordynacji inicjatyw pa-

⁴⁶ Przy wyznaczaniu kandydata na ten urząd — biskup powinien się konsultować z zakonnikami i zakonnicami (ND 54). Problemu, czy mógłby być nim zakonnik — dokument nie rozstrzyga, choć wprost tego nie wyklucza — por. ND 58.

⁴⁷ Zgodnie z ES I, 30 § 2 właściwy przełożony powinien wyznaczać do tych prac osoby odpowiednio — w wypadku zaś powierzenia zakonnikowi urzędu kościelnego, powinien on otrzymać na ten urząd czasową nominację od ordynariusza za zgodą przełożonego, regulowaną umową (ND 57).

storalnych jest uznany pożytek z istnienia stowarzyszeń (consociationes) zakonników i zakonnic na szczeblu diecezjalnym, organizowanych z pośród osób różnych instytucji, a służących popieraniu i odnowie życia zakonnego w oparciu o wskazania Magisterium Kościoła oraz wymagania własnej duchowości instytucji oraz jako organy dyskusyjne nad problematyką mieszaną (między biskupem a przełożonymi) i koordynujące zakonną i diecezjalną działalność duszpasterską pod kierunkiem biskupa (ND 59).

Koordynacji na szczeblu narodu, regionu lub rytu dotyczą następujące dyrektywy, wypływające z zasady, że podobnie jak w diecezji całokształt współpracy diecezjalnej z zakonami koordynuje biskup, tak w szerszym zakresie narodu, regionu czy rytu — koordynuje podobną międzydiecezjalną i międzyzakonną działalnością duszpasterską Konferencja Biskupów, Synody Patriarchalne (lub międzyobrzędkowe zebrania ordynariuszy) (DB 38; DKW 9; ND 60). Partnerami dialogu duszpasterskiego na tym szczeblu są ze strony zakonów utworzone przez Kongregację dla Zakonów i Instytutów — krajowe lub regionalne Rady i Konferencje Wyższych Przełożonych zakonów męskich i żeńskich⁴⁸. Zadaniem tych Rad i Konferencji przełożonych wyższych (a działalność ich powinna być okresowo rewidowana i udoskonalana) jest w oparciu o różnorodność instytucji zakonnych umacniać ich wspólną konsekrację i całą ich aktywność duszpasterską kierować zgodnie z dyrektywami biskupów (Konferencji Biskupich) (ND 61). Współpraca między tymi Radami i Konferencjami zakonników a Konferencjami Biskupów powinna się układać paralelnie jak między poszczególnymi biskupami i instytucjami (także w Kościołach Wschodnich) (ES I, 23—25, 40) z tym, że zgodnie z potrzebami różnych regionów powinny być stanowione dodatkowe normy (ND 62).

Podkreśla się stanowczo konieczność współpracy tych instytucji (DB 35, 5; DM 33), czy to w ramach tzw. Komisji mieszanych (złożonych z biskupów oraz wyższych przełożonych męskich i żeńskich — ES II, 43) czy też w inny właściwy sposób. Komisje mieszane traktują o sprawach dotyczących obu stron — mają jednak charakter konsultatywny, pozostawiając decyzje dyskutowanych lub inicjowanych spraw Radom i Konferencjom (ND 63)⁴⁹.

Wskazany jest również udział wyższych przełożonych lub ich delegatów także i w innych Komisjach Konferencji Biskupich (np. wychowania, zdrowia, środków masowego przekazu itp.). Wskazane jest rów-

⁴⁸ Podobna organizacja powinna istnieć w Kościołach Wschodnich podległych Kongr. dla Ewangelizacji Narodów i Kościołów Wschodnich (ND 61).

⁴⁹ Oprócz Komisji mieszanych dopuszcza się utworzenie przez biskupów osobnej Komisji dla spraw zakonnych w ramach Konferencji Episkopatu (co w oparciu o statuty Krajowej Konferencji Episkopatu — w Polsce już od dawna ma miejsce). Wskazane jest erygowanie jednych i drugich (ND 63).

niez wzajemne współuczestnictwo zarówno w Konferencjach Biskupów jak i w Radach Wyższych Przełożonych delegatów biskupów oraz przełożonych — tak jednak, by delegaci ci nie ograniczali kompetencji Konferencji w roztrząsaniu właściwych sobie spraw (ND 64, 65).

Wreszcie na szczelbu ponadnarodowym i uniwersalnym (międzynarodowy, kontynentalny, subkontynentalny) można za zgodą Stolicy św., tworzyć pomiędzy zespołami różnych narodów organy koordynacyjne tak dla biskupów jak i przełożonych wyższych, w celu coraz sprawniejszego kierowania i udoskonalania akcji pastoralnych (mogą to być Komitety lub stałe Rady regionalne, kontynentalne, subkontynentalne) (ND 66).

Sprawy te jednak podlegają Stolicy świętej — bowiem na szczelbu powszechnym następcą Piotra pełni niezależnie swoją posługę wobec całego Kościoła, posługując się w tym Dykasteriami Kurii Rzymskiej (DB 9). Określoną współpracę zakonów ze Stolicą św. zainicjował sam papież zatwierdzając Radę Unii Przełożonych Generalnych Zakonów męskich i żeńskich przy Kongregacji dla Zakonów i Instytutów Świeckich (ES II, 42) oraz przedstawicieli zakonów przy Kongregacji dla Ewangelizowania Narodów (ES III, 16; ND 67).

3. Wnioski praktyczne

Z omówionych wyżej założeń doktrynalnych oraz norm i dyrektyw bardziej szczegółowych, zawartych w dokumencie, wysnuć można pewne ogólne i praktyczne wnioski dotyczące wzajemnej współpracy na polu działalności pastoralnej biskupów i zakonów.

a) Pierwszy i podstawowy wniosek dotyczy zawartości prawnej dokumentu. W swoich podstawowych założeniach opiera się on w najważniejszej części już to na odnośnych dokumentach soborowych i wydanych do nich przez Stolicę św. normach wykonawczych, już to na wydanych później szczegółowych dokumentach posoborowych, dotyczących organizacji i odnowy życia zakonnego. Jeśli mówić można o nowościach — to ograniczają się one właściwie do dość wąskiej dziedziny organizacji pracy pastoralnej zakonów na różnych szczelbach, do bardziej wyczerpującego ukazania w aspektach pastoralnych dowartościowanej przez Sobór władzy biskupa i jego odpowiedzialności wraz z kolegium biskupim zarówno za wspólnotę partykularną jak i za cały Kościół, wreszcie do sprecyzowania pewnych nowych dyrektyw w kwestii, której poświęcony jest cały dokument, mianowicie wzajemnych relacji biskupów i zakonników na polu pastoralnym. Ta bowiem dziedzina wzajemnych relacji, na skutek zbyt ogólnych dyrektyw, rodzić mogła nieporozumienia, co też stanowi zapewne rację podstawową opracowania i opublikowania tego dokumentu — po raz pierwszy w porozumieniu obu zainteresowanych Kongregacji. Praca apostołska Kościoła, inspirowana z różnych źródeł w dużym stopniu autonomicznych (zakonnych i diecezjalnych) służy dobru całego Ko-

ścioła, a przede wszystkim zbawieniu wiernych — musi być zatem rozumnie koordynowana, by uniknąć wątpliwych akcji i nie dublować wysiłków. W tej dziedzinie dokument wnosi istotnie wiele uściśleń i rozgraniczeń, daje też odpowiedź na wiele rodzących się w praktyce działania duszpasterskiego wątpliwości, a przede wszystkim centralizuje w pasterskiej posłudze biskupa całość tego oddziaływania.

b) Na podkreślenie zasługuje szczególnie gruntownie ukazana w części doktrynalnej wizja Kościoła jako sakramentu zbawienia, eklezjalne i teologiczne ujęcie posługi biskupiej w aspektach indywidualnych i kolegialnych oraz związanych z tą posługą wielorakich uprawnień; wreszcie teologia zakonów, ich miejsce i rola w zbawczej Wspólnocie Kościoła. Zagadnienia te wyrażają możliwie wyczerpująco współczesną doktrynę kościelną, umożliwiając tym samym — bez jałowych często i dyskusyjnych poszukiwań — autorealizację Kościoła powszechnego i Kościołów partykularnych. Wspomagają także same zakony, ich eklezjalną tożsamość, właściwości i zadania ich powołania, charakterystyczne im posłannictwo. Ujęcia te budzą tym większe zainteresowanie, że w ich przygotowaniu i opracowaniu brały także udział same zakony, nie tylko w pracy soborowej (jako bazy doktrynalnej), ale i we współpracy Kongregacji Zakonów i Instytutów świeckich w przygotowaniu tego dokumentu. Z tego punktu widzenia dokument wyraża również to, co same zakony wiedzą o sobie, jak siebie widzą w źródłach Objawienia i w Magisterium Kościoła. Dokument ten zatem stanowi dla zakonów, przed ukazaniem się nowej kodyfikacji prawa kanonicznego, kolejny etap rozwoju, odnowy i przystosowania do współczesnych czasów.

c) Poza nowościami czysto organizacyjnymi i koordynacyjnymi działalnościami zakonów (współdziałanie na różnych szczeblach zakonnych i pozakonnych), duże znaczenie dla zakonów mają te dyrektywy, które służą odnowie ich samych w sferze apostołskiego posłannictwa. Stanowią je: nieustanna formacja eklezjalna, doktrynalna, zakonna i pastoralna; promocja duszpasterska zakonów kontemplacyjnych (modlitwa — pokuta), braci i siostr zakonnych; właściwe ukierunkowanie specjalistycznych studiów w zakonach; udział w różnego typu Radach i instytucjach diecezjalnych; ustanowienie urzędu alter ego biskupa (wikariusz biskupi) dla zakonów; procedura związana z przejściem osób zakonnych pod wyłączną jurysdykcję biskupa itp.⁵⁰ Spodziewać się

⁵⁰ Może powstać pytanie, czy nie byłoby wskazanim, by wikariuszem biskupa do spraw zakonnych mógł być zakonnik, skoro i kapłani zakonni wchodzi w skład „prezbiterium” biskupa. Jednak inne postawienie samego dokumentu zdaje się być logiczną konsekwencją ogólnego założenia, iż tylko biskup wraz ze swymi współpracownikami jest kompetentny do kierowania wszystkimi osobami i sprawami w swojej diecezji, zakonnicy zaś mają inne, właściwe sobie powołanie.

przeto należy, że wszystkie te nowe ujęcia i dyrektywy znajdują wyraz w przygotowywanym Kodeksie prawa zakonnego.

d) Wśród wniosków czysto praktycznych nasuwać się może refleksja, czy szczegółowe dyrektywy, regulujące wzajemne relacje na polu pastoralnym biskupów i zakonów spełnią w równym stopniu nadzieje i oczekiwania obu zainteresowanych stron. Olbrzymi wkład zakonów w dzieła i akcje duszpasterskie, zwłaszcza w dobie obecnej, wydaje się być bezsporny i nieodzowny. Czy jednak zbyt wielkie nachylenie zakonów różnego typu i charakteru (kontemplacyjne, mnisze, kontemplacyjno-czynne i in.) w kierunku działalności duszpasterskiej, co zdają się sugerować wzrastające ciągle potrzeby i przysługujące w tym względzie kompetencje biskupów — nie pomniejszy w jakiś sposób samej idei i struktury wspólnotowego życia zakonnego, właściwych mu zadań i celów? Odpowiedź na to pytanie powinna być nie tyle teoretyczna (wszak na biskupach ciąży też odpowiedzialność za kultywowanie własnego charakteru każdego instytutu określonego w konstytucjach) co praktyczna. Udzielił jej samo życie i oparte na wzajemnym zaufaniu oraz nieustannym dialogu współdziałanie — a przede wszystkim szczerze zaangażowanie obu stron w zbawczą misję Chrystusa i Jego Kościoła, do czego w zakończeniu zachęca adresatów omawiany dokument.

Zakończenie

Zawarta w omawianym wyżej dokumencie doniosła i niezwykle aktualna problematka, zarówno w zakresie założeń doktrynalnych jak i normatywnych, wzbudziła wśród zainteresowanych koordynowaniem działalności duszpasterskiej biskupów i zakonów duże ożywienie. Prawie bezpośrednio po ukazaniu się tego dokumentu i jego dotarciu do adresatów, stał się on przedmiotem obrad i rozważań Kongregacji Unii Przełożonych Generalnych w Rzymie w listopadzie b.r. i ma być przedmiotem szczegółowych studiów na posiedzeniach następnych. Również i w Polsce dokument ten był przedmiotem obrad Konferencji Przełożonych Wyższych Zakonów męskich odbytej w październiku b.r. w Warszawie. Wydany urzędowy komunikat ze 166 Plenarnej Konferencji Episkopatu Polski, odbytej w dniach 28—29. XI. 1978 r. w Warszawie informuje, iż na Konferencji tej powołano specjalną Komisję dla szczegółowych studiów nad tym dokumentem i przygotowania odpowiednich dyrektyw właściwych dla warunków polskich i lokalnej działalności pastoralnej. W oparciu zatem o posiadany tekst oryginalny (AAS) oraz autoryzowane przekłady (także i polski) spodziewać się należy, iż zawarte w dokumencie sformułowania i ustalenia staną się przedmiotem szczegółowych studiów i publikacji, by tym skuteczniej mogły być wprowadzane w codzienną posługę duszpasterską Kościoła i stać się elementem jego posoborowej odnowy.

**De mutuis relationibus inter Episcopos et Religiosos
in Ecclesia postconciliari**

Thema de quo in articulo tractatur, quandam explanationem documenti „Notae directivae pro mutuis relationibus inter Episcopos et Religiosos in Ecclesia”, a Sacra Congregatione pro Religiosis et Institutis Saecularibus necnon a Sacra Congregatione pro Episcopis, die 14 maii 1978 anni editi, proponit. Divisio materiae — ut ex documento evadit — duas complectitur partes, quarum prima doctrinalis est, secunda vero normativa. Tam in interpretatione textus, quam in ipsa conclusione — auctor etiam suas observationes practicas, canonistico-commentario suffultas suggerit et quaedam „novitates” coordinationis illae, Episcopos inter et Religiosos, postconciliari Ecclesiae uti Sacramento salutis proprias, manifestat.